ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 16, številka 1-2, avgust 2012 · ISSN 1408-2969

KRITIČNI PRIKAZI

Vojko Strahovnik

Recenzija: David Enoch: Taking Morality Seriously: A Defence of Robust Realism

Citiranje: Vojko Strahovnik, »Recenzija: David Enoch: Taking Morality Seriously: A Defence of Robust Realism«, *Analiza: časopis za kritično misel* 16, št. 1-2 (2012): 129–134.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz skena tiskane izdaje (OCR, ročno pregledano) in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

David Enoch

(New York: Oxford University Press, 2011; 295 strani)

recenziral Vojko Strahovnik

V zadnjem desetletju smo lahko priča obujanju moralnega realizma, ki se je pred tem bolj ali manj kazal kot preživeto stališče v moralni teoriji, in sicer vse od zatona moralnega intuicionizma v tridesetih in štiridesetih letih prejšnjega stoletja. Obe teoriji (realizem in intuicionizem) sta bili običajno predstavljeni kot sicer zanimiva pretekla ostalina, ki pa jo lahko hitro ovržemo. Vse to se je dogajalo predvsem v luči vzpona ekspresivizma in preskriptivizma. Stvari pa se počasi spreminjajo in to že skoraj do te mere, da se zagovorniki moralnega realizma v uvodih svojih knjig komaj še lahko sklicujejo na to, da pripadajo neštevilni manjšini. Nedavno *je* tako izšel še en pomemben zagovor moralnega realizma, in sicer delo Davida Enocha *Taking Morality Seriously: A Defence of Robust Realism*, ki bo tudi predmet tega prikaza. Pred tem naj mi bo dovoljen še splošnejši uvod.

Kot rečeno, smo priča obujanju moralnega realizma. V ta niz bi lahko kot prve uvrstili avtorje, ki moralni realizem zagovarjajo v sklopu obujanja moralnega intuicionizma in razvoja moralnega partikularizma. V tem oziru lahko izpostavimo avtorje in dela, kot na primer David McNaughton *Moral Vision* (Blackwell, 1988), Jonathan Dancy *Moral Reasons* (Wiley-Blackwell, 1993; prav tako je pomemben njegov članek »Two Conceptions of Moral Realism« iz leta 1986), John McDowell *Mind, Value, and Reality* (Harvard University Press, 1998) in Robert Audi *The Good in the Right*, (Cambridge University Press, 2004). V tej zvezi lahko prav tako omenimo deli Michaela Huemera *Ethical Intuitionism* (Palgrave, 2005) ter enega najbolj jasnih, prepričljivih in vplivnih neposrednih zagovorov moralnega realizma Russa Shafer-Landaua *Moral Realism: A Defence* (Oxford University Press, 2003). Hkrati pa ob teh nahajamo tudi avtorje, katerih zagovor realizma ni nujno vezan na zagovor intuicionističnih spoznavnih predpostavk in nenaturalizma. Med njimi lahko izpostavimo na primer naslednja dela: David Brink *Moral Realism and the Foundation of Ethics* (Cambridge University Press, 1989), Peter Railton *Facts, Values, and Norms* (Cambridge University Press, 2003), Michael Smith *The Moral Problem* (Wiley-Blackwell, 1994), Paul Bloomfield *Moral Reality* (Oxford University Press, 2001) in Roger Crisp *Reasons and the Good* (Oxford University Press, 2006). Če realizem razumemo še malo širše, je ob bok omenjenih potrebno dodati še dela Thomasa Nagela, Dereka Parfita in Thomasa Scanlona. Že ob tem bežnem pregledu ključne literature se razkrije, da moralnemu realizmu vsekakor ponovno raste priljubljenosti. To je nenazadnje razkrila tudi zadnja anketa portala *PhilPapers: Online Research in Philosophy* (http://philpapers.org), v kateri je malo več kot polovica vprašanih filozofov odgovorila, da sprejema ali se vsaj nagiba k moralnemu realizmu, medtem ko moralni anti-realizem sprejema slaba tretjina.

Kratko si velja tudi pogledati, kaj sploh razumemo kot moralni realizem, kajti od same opredelitve je seveda bistveno odvisna njegova sprejemljivost. Strategij za opredelitev moralnega realizma je več. Prva skupina se opira na sklicevanje na dejanskost obstoja, neodvisnost od gledišča, jezika in misli ali od spoznavnih dokazil, objektivnost, nepogojenost moralnih lastnosti in dejstev ter podobno. Glede na to vrsto opredelitve je moralni realizem stališče, da obstaja od jezika in misli neodvisna moralna realnost, ki je spoznavno dosegljiva in jo moralni subjekti v svojih sodbah o moralno pravilnem in napačnem poskušajo zajeti. Obstajajo objektivna moralna dejstva in moralne izjave so objektivno resnične. Shafer-Landau tako podrobneje opredeli moralni realizem kot stališče, da »obstajajo moralne resnice, ki so neodvisne od katere koli izbrane perspektive, in sicer v smislu, da moralni standardi, ki določajo moralna dejstva, niso resnični zaradi njihove potrditve iz kakršnega koli dejanskega ali hipotetičnega gledišča« (2003: 15). Moralni realizem je tako postavljen nasproti nihilizmu (zavračanje obstoja moralne realnosti) in konstruktivizmu (obstoj moralne domene je odvisen oz. določen z izbrano konstitutivno funkcijo za to domeno, na primer odločitvijo presojevalca v nekem privilegiranem položaju). Druga vrsta opredelitve moralnega realizma pa je precej bolj minimalna, saj se pri njej ta opredelitev zvede le na dve trditvi, in sicer (i) moralne izjave so dobesedno resnične ali neresnične in (ii) vsaj nekatere moralne izjave so dobesedno resnične (tako opredeli moralni realizem Geoffrey Sayre-McCord v svojem prispevku »The Many Moral Realisms; *Essays on Moral Realism,* Cornell University Press, 1988). Kaj pomeni »biti dobesedno resničen« bo seveda v bistveni meri odvisno od teorije resnice oz. pomena, ki jo sprejemamo. Z zanikanjem prve trditve zagovarjamo nekognitivizem, z zanikanjem druge pa ob hkratnem sprejemanju resničnosti prve dobimo teorijo zmote. Sayre-McCord trdi, da je to najustreznejša opredelitev moralnega realizma, saj se izogne vsem pastem sklicevanja na objektivnost obstoja, neodvisnost od jezika in misli, neodvisnost od spoznavnih dokazil, referenco, bivalenco, korespondenco ipd. Ta druga opredelitev moralnega realizma je širša in lahko tako zajame tudi moralne teorije, ki po prvi niso realistične (na primer vrste subjektivizma ali intersubjektivizma, odvisnost od odziva ipd.).

Po tem krajšem uvodu lahko preidemo na prikaz knjige *Taking Morality Seriously,* kjer gre za zagovor moralnega realizma razumljenega v prvem, bolj strogem smislu. Enoch zagovarja robustni (moralni) realizem, ki ga opredeli kot stališče, da obstajajo *»objektivne nezvedljive normativne resnice«* (Enoch, 2011: 4 – vsi sklici v oklepajih od tu naprej se nanašajo na to delo). Podrobneje, pri njegovem stališču gre za spoj več trditev, in sicer kognitivizma (moralne sodbe so prepričanja in so lahko resnične ali neresnične), minimalno razumljenega realizma (vsaj nekatere od teh sodb so resnične; ne gre torej za teorijo zmote), objektivizma (njihova resničnost je neodvisna od naših naravnanosti ali odzivov) in nenaturalizma (moralnih dejstev ne moremo zvesti na ne-moralna dejstva). Knjiga je sestavljena iz dveh delov. V prvem delu nam Enoch ponudi dva argumenta v podporo robustnemu moralnemu realizmu, v drugem delu pa se posveti osvetlitvi poglavitnih izzivov moralnemu realizmu in odgovorom nanje. Vseskozi je argumentacija podana na temelju ozadnje predpostavke, da nobene

moralne teorije ali teorije normativnosti ne moremo zagovarjati kot dokončno pravilne ter s tem zavrniti vse druge, temveč da jo lahko oblikujemo kot bolj ali manj sprejemljivo. Zato Enoch na nekaterih točkah tudi razmeroma odkrito priznava, da povsem ustreznih odgovorov na nekatere vidike omenjenih izzivov nima, vedno seveda z upanjem, da s tem njegovo stališče ne izgubi preveč »točk sprejemljivosti« v primerjavi z ostalimi teorijami.

Oglejmo si naprej dva pozitivna argumenta za robustni moralni realizem. Oba sta precej izvirna in ju ne srečamo pogosto med argumenti moralnih realistov, vsaj ne oblikovana na tak način. V drugem poglavju knjige Enoch tako oblikuje argument, ki ga poimenuje argument iz moralnih posledic objektivnosti. Ta argument sledi naslovnemu vodilu knjige, da moramo moralnost jemati resno. Gre za argument, ki se opira na naše intuicije na področju normativne etike oz. normativnih posledic moralne teorije. Temelji na Li. normativni premisi nepristranskosti, to je načelu, ki ga Enoch zastavi takole:

> »Nepristranskost: V medosebnem konfliktu moramo stopiti izza naših golih preferenc, čustev, naravnanosti in podobnega, in kolikor gre za konflikt med slednjimi, potem ta terja nepristransko oz. egalitarno razrešitev. Nadalje, vsaka izmed strani v konfliktu mora pripoznati vsaj to, da bi bilo vztrajanje na njenih izhodiščih v takšnih primerih moralno napačno« (19).

Če to načelo ponazorimo s primerom, lahko rečemo, da če si sam želim preživeti miren večer doma, moja prijateljica pa bi raje, da odideva v kino, potem se zdi – v okviru predpostavke, da si oba želiva preživeti večer skupaj – da ni prav, da vsak samo vztraja pri svojem, ampak morava na najine preference gledati nepristransko ter najti rešitev, ki bo sprejemljiva za oba, na primer, da greva danes v kino in jutri ostaneva doma. Pri tovrstnih konfliktih se zdi smiselno sprejemati takšno nepristranskost. Če pa po drugi strani pogledamo dejstvena nestrinjanja med nama, potem se zdi, da nima takšno vztrajanje nobenega pomena. Če sem jaz prepričan, da je najhitrejša pot do kina po obvoznici z avtomobilom, ona pa, da bova hitreje prispela z mestnim avtobusom preko centra mesta, potem ni smiselno reči, da morava sedaj zaradi tega konflikta zavzeti nepristransko držo med najinimi prepričanji ter na primer izmenjaje hoditi v kino tako, da se enkrat peljeva z avtomobilom, drugič pa z avtobusom. Predpostavka, da obstaja resnica glede tega, katera pot je hitrejša, ukinja premisleke o nepristranskosti. In tukaj je nastavek za argument v podporo moralnemu realizmu, kajti Enoch trdi, da je moralni konflikt bolj podoben slednjemu primeru, kot pa prvemu, kajti v moralnem konfliktu se nam zdi takšno načelo nepristranskosti nesprejemljivo. Če uporabimo kar Enochov primer, recimo, da je oseba A prepričana, da ni moralno sporno, če psom povzročamo bolečino, oseba B pa je prepričana, da je to moralno napačno. In ne gre za to, da bi spor tekel o kakšnem drugem dejstvenem prepričanju, na primer, da bi oseba A zmotno mislila, da živali ne morejo občutiti bolečine. Strinjata se v vsem, razen v moralnem statusu bolečine živali. V tem primeru bi bilo nesmiselno, če bi si oseba B rekla, da je bolje, da v tem konfliktu zavzame nepristransko držo in na primer dopustila, da o tem odloči met kovanca ali pa zdaj da prav osebi A zdaj pa sebi. Takšno vztrajanje na nepristranski rešitvi se zdi moralno napačno. In

ravno zaradi tega Enoch temu pravi argument iz moralnih posledic objektivnosti. Nerealistične moralne teorije tako lahko zavrne, kajti pri vseh se moralnost na koncu zvede na preference, naravnanosti ali čustva, ki jih nahajamo v načelu nepristranskosti ter tako vodijo do nesprejemljivih moralnih posledic. Tako Enoch najprej zavrne preprosti subjektivizem, nato pa v koncu drugega poglavja pokaže, kako lahko argument posplošimo še na teorije odvisnosti od odziva in ekspresivizem. Tako vzpostavljen metaetični objektivizem je s tem v najboljši poziciji, da prilagodi intuicije o »zavzetju moralnega stališča« v primeru konflikta med moralnimi presojami. Antirealisti imajo tukaj sicer več možnosti, kako se odzvati na argument. Najprej, zanikajo lahko, da se moralnost preprosto zvede na preference, čustva ali druge naravnanosti na način, da bi načelo nepristranskosti veljalo tudi tukaj. Ali pa lahko zanikajo načelo nepristranskosti in trdijo, da ne morejo vse preference, interesi ali naravnanosti šteti enako. Prav tako Enoch s svojim prvim argumentom ni uspel zavrniti vseh antirealističnih stališč, na primer konstruktivizma.

Zato v nadaljevanju, v tretjem poglavju, ponudi še drug argument in upa, da bo presek obeh znotraj področja sprejemljivosti pustil zgolj njegovo izbrano stališče, torej robustni moralni realizem. Ta drug argument poimenuje argument iz namernostne nepogrešljivosti nezvedljivo normativnih resnic. Argument je oblikovan na področju metanormativnosti in ne zadeva zgolj moralnosti. Za izhodišče lahko vzamemo Harmanov izziv moralnemu realizmu, ki odpravlja moralna dejstva v luči tega, da so razlagalno odvečna oz. pogrešljiva ter da morata tako ontologija kot moralna teorija stremeti k varčnosti glede bitnosti. Pri tem argumentu Enoch najprej kratko analizira sam pojem razlagalne nepogrešljivosti, nadalje pa tudi premik od nepogrešljivosti domene izbranih lastnosti ali dejstev k upravičenemu sprejetju teh lastnosti in dejstev. Argument je naslednji. Pri nameravanju se obvežemo k obstoju relevantnih razlogov in s tem tudi obstoju relevantnih normativnih resnic. Te so torej nepogrešljive za nameravanje. Nameravanje ima svojo fenomenologijo, kvalitativna občutja, ki ga spremljajo, in ta so takšna da se nam zdi, da moramo priti do pravilnih odgovorov o tem, kaj naj (v najširšem in ne zgolj moralnem smislu) storimo. Sam projekt praktičnega nameravanja Enoch razume kot neodnosno (intrinzično) nepogrešljiv projekt za človeška bitja. In ker so za ta projekt nezvedljive moralne resnice instrumentalno nepogrešljive, smo spoznavno upravičeni sprejeti obstoj takšnih resnic. Naslednji korak v argumentu je seveda ta, da zgolj robustno realistične normativne teorije lahko sprejmejo obstoj takšnih resnic.

V četrtem poglavju knjige Enoch vzpostavi svoj robustni moralni realizem na presečišču obeh argumentov, posebej z vidika ugovorov, ki bi morda šli v smer sprejetja metanormativnega realizma, a bi zanikali metaetični realizem z argumenti, da imajo moralni razlogi in moralna dejstva znotraj polja normativnosti poseben status. V petem poglavju Enoch predstavi tri moralne teorije, ki so sicer zelo blizu robustnemu moralnemu realizmu, vendar nam obljubljajo moralno teorijo brez previsoke »metafizične cene«, torej brez

sprejemanja obstoja nezvedljivih moralnih lastnosti in dejstev. Te teorije so naturalistični moralni realizem, teorije zmote skupaj s fikcionalizmom in kvietistični pristopi. Slednji razumejo metanormativno (in s tem tudi metaetično) razpravo zgolj kot vrsto normativne razprave, zaradi česar pravzaprav sploh nismo upravičeni postavljati obstoja normativnih lastnosti in dejstev. Enoch pokaže, da takšne »metafizično lahke« rešitve niso združljive s sklepi predstavljenih argumentov. Sicer pa priznava, da mu je sicer od omenjenih najbližje stališče teorije zmote ter da bi ga izbral kot »drugo najboljšo možnost«. Uporabi namreč metodološki pristop, glede na katerega je zagovornika določenega stališča koristno vprašati, kakšno stališče bi izbral, če bi se izkazalo, da je njegovo prvotno stališče zmotno. Izbor teorije zmote kot takšnega stališča tako pri Enochu razkrije, kaj so njegove najbolj temeljne intuicije glede moralnosti, kajti teorija zmote deli s robustnim moralnim realizmom zavezanost objektivnosti moralne razprave.

V preostanku knjige (poglavja 6–9) Enoch predstavi poglavitne izzive moralnemu realizmu, ki so že tradicionalno znani ter poskuša podati njegovo obrambo. Področja, ki jih naslovi, so metafizika (skupaj z vsemi argumenti metafizične čudnosti moralnih lastnosti in dejstev, kakor jih je vplivno podal Mackie), spoznavna teorija (vprašanje spoznavnega dostopa do moralnih resnic), problem nestrinjanja (če obstaja zgolj ena moralna resnica, ki jo moramo odkriti in jo v naših sodbah zaobjeti, zakaj je moralno nestrinjanje tako pogosto in razširjeno) in vprašanje moralne motivacije (kako oz. na kakšen način nas moralne resnice sploh lahko motivirajo). Pri teh odprtih vprašanjih je Enochova strategija predvsem ta, da mu uspe pokazati kako robustni moralni realizem ne izgubi preveč točk sprejemljivosti glede na ostala stališča. Hkrati pa ta del knjige – kljub kritičnosti do mnogih ugovorov moralnemu realizmu – odlikuje to, da avtor vseskozi stremi h kar najbolj jasni zastavitvi teh ugovorov in izzivov v njihovi najmočnejši obliki. V šestem poglavju so tako v ospredju metafizični premisleki o »čudnosti« moralnih lastnosti in dejstev, pri tem pa največji izziv najde v vprašanju, kako lahko realist pojasni in prilagodi supervenienco normativnosti in/ali moralnosti nad naravnimi lastnostmi in dejstvi. Ob tem ubere strategijo, s katero se v večji meri izogne sami metafizični razpravi ter pokaže, kako se lahko skrbi glede specifične in splošne supervenience razreši na pojmovni ravni, ne da bi zašli v kakšno posebno čudnost. V sedmem poglavju je osrednji predmet spoznavna teorija ter vprašanja povezana z moralno vednostjo. Tukaj Enoch najprej zavrne različice spoznavnega izziva moralnemu realizmu, oblikovane v okvirih spoznavnega dostopa, upravičenja spoznavne zanesljivosti, vednosti ali posebnih skeptičnih skrbi ter postavi zahteve za ta izziv tako, da se vnaprej ne predpostavlja napačnosti moralnega realizma. Jedro izziva je v tem, da mora moralni realist pojasniti povezavo oz. ujemanje med objektivnimi normativnimi resnicami (oz. normativno stvarnostjo) in našimi sodbami oz. prepričanji o le-teh. Del njegovega odgovora gre v smeri, da ujemanje med obojim pojasnjuje evolucija oz. preživetje. *»Povezanost med silami evolucije in vrednostjo – to je dejstvo, da je preživetje dobro – je torej to, kar pojasnjuje korelacijo med od odziva neodvisnimi normativnimi resnicami in našimi oblikovanimi normativnimi*

prepričanji. Dejstvo, da je (grobo rečeno) preživetje dobro, predhodno vzpostavi harmonijo med normativnimi resnicami in normativnimi prepričanji« (168). Kot celota deluje to poglavje še najmanj prepričljivo, saj Enoch ne zmore ponuditi dobrega odgovora moralnemu skeptiku, prav tako pa ne ponudi prepričljive razlage upravičenosti naših moralnih prepričanj.

Osmo poglavje odgovarja na vprašanje soobstoja moralne resnice in moralnega nestrinjanja. Ob tem nekatere različice argumenta iz nestrinjanja precej enostavno ovrže, za resnejše izzive pa se izkaže, da pravzaprav niso toliko povezani s samim nestrinjanjem ali z relativnostjo, ampak se vežejo na druge vidike realizma (na primer semantične). Na argument iz nestrinjanja odgovori s kombinirano strategijo, ki združuje sam dvom o tem, da bi nestrinjanje vedno potrebovalo tudi posebno razlago, zanikanje širokega obsega moralnega nestrinjanja in alternativne razlage nestrinjanja. Deveto poglavje, ki je tudi najobsežnejše, vsebuje razpravo o moralni motivaciji oziroma odnosu med normativnostjo in motivacijo. Tukaj se opira predvsem na pojem delovanja na podlagi razloga, ki ga razume kot osrednjega pri tem izzivu. Razlikuje med normativnimi (razlogi, ki dejansko govorijo za dejanje ali proti njemu), motivacijskimi (razlogi, ki motivirajo delovalca, da nekaj stori) in delovalčevimi razlogi (razlogi, na podlagi katerih je delovalec ravnal in bi jih kot takšne tudi izpostavil, če bi ga o njih vprašali). Za vprašanje motivacije in realizma so ključni predvsem normativni razlogi: *»Delovalec A deluje Φ iz razloga Z v primeru ko: (1) A namenoma stori Φ; (2) A je prepričan, da R; in (3) prepričanje, da R, je (normativen) razlog za A, da stori Φ (v teh okoliščinah), igra ustrezno vzročno vlogo, da A stori Φ«* (225). Pokaže, kako je moralni realizem povsem združljiv z osnovnimi intuicijami, ki jih povezujemo s tem pojmom. Kot nezdružljive z moralnim realizmom resda zavrne močnejše različice sodbenega internalizma in internalizma obstoja, a hkrati pokaže, da so tako ali tako že same po sebi precej nesprejemljive.

Enoch knjigo sklene s kratkim pregledom vzpostavljene razprave ter hkrati doda seznam ključnih točk in postavk, o katerih pri svojem zagovoru ni najbolj gotov in so vsaj deloma ostale odprte. V celoti tako knjiga ponudi prepričljiv zagovor moralnega realizma, ki temelji na dveh zanimivih novih različicah argumentov zanj. Ta dva argumenta se nato vseskozi vračata v razpravo o izzivih moralnega realizma, tako da bralec dobi dober vpogled v njun doseg ter prednosti Enochovega pristopa. Hkrati avtor ponuja več odgovorov na tradicionalne ugovore moralnemu, pri čemer pa pri le-teh ni toliko novosti. Vrednost Enochove knjige je vsekakor v tem, da v drugem delu knjige zelo jasno oblikuje najmočnejše oblike argumentov proti robustnemu moralnemu realizmu ter jih potem poskusi zavrniti, ob tem pa vseskozi ohranja celosten pogled na sprejemljivost ter prepričljivost ponujene moralne teorije.